

## NOUS ENFOCAMENTS RESPECTE A L'ÈTICA EN EL PERIODISME

JOSEP MARIA CASASÚS I GURI

Caiem massa sovint en la simplificació d'identificar l'ètica de la comunicació amb l'ètica dels periodistes o dels mitjans de comunicació social. El passat mes de febrer, per exemple, quan uns programes de televisió van abusar de l'estat de ànim i de les emocions dels familiars de tres noies assassinades a Alcàsser, i va posar a prova la sensibilitat dels espectadors insistint en els aspectes més morbosos i superficials del cas, es va generar una reprovació general contra aquella mena de periodisme. Era una protesta justa i justificada. Res no és tan contrari al progrés d'un periodisme al servei del benestar general i dels drets humans més essencials, com els actes professionals perversos que, aixoplugats cínicament en el principi de la llibertat d'expressió, tracten de donar-nos gat morbós per llebre informativa.

No cal dir que la principal responsabilitat en el manteniment i en l'aprofundiment d'una ètica de la comunicació pública recau sobretot en els periodistes i, per extensió, en les organitzacions per a les quals treballen com a professionals, els mitjans de comunicació. Però no resoldrem pas, amb eficàcia, el problema de la creixent fallida dels valors ètics en l'acció periodística si renunciem a apropar-nos al fenomen amb la voluntat d'abastar totes les dimensions del procés comunicatiu.

El sistema de la comunicació social o pública està integrat per una cadena de processos necessaris: la producció, la mediació, la recepció i la transformació. Qualsevol d'ells influeix en els altres. I cada procés que forma la cadena inclou munió d'accions i omissions, decisions i negligències, que afecten l'ètica de la comunicació.

En el procés de producció actuen els protagonistes dels fets i les fonts informatives contingents (els mateixos protagonistes, els testimonis) i estables (agències de notícies, gabinets de comunicació d'empreses o institucions), i també els periodistes que observen un fet, que cerquen dades o que escorcollen documents. En el procés de mediació intervenen únicament els periodistes, de manera individual (amb el seu treball de convertir

els fets en un text o en unes imatges escollides) o de manera col·lectiva (en la configuració de cada edició de diari i de cada programa informatiu de ràdio o televisió). En els processos de recepció i de transformació, hi trobem principalment el públic, lectors o espectadors, que alhora poden esdevenir també protagonistes, directes o indirectes, dels fets que són objecte d'atenció periodística. La gent rep i interpreta els missatges que li arriben, i els transforma quan els comenta amb d'altres persones o quan manifesta públicament la seva reacció.

En la primera anella d'aquesta cadena, en la fase de producció, hi trobem els fets, la realitat. Allò que anomenem realitat, la primera matèria del periodisme, ja planteja problemes d'ètica informativa. La realitat i la veritat són dues nocions relatives. La realitat és l'existència efectiva dels esdeveniments o de les coses. I diem la veritat si expliquem la realitat. Però hi ha tantes realitats com gairebé percepcions humanes. Ortega y Gasset afirmava que la realitat només pot ser mirada des del punt de vista que cadascú ocupa, fatalment, en l'univers. El món real, doncs, no és el que veiem individualment. Allò que s'acosta més a la idea de món real és el consens de subjectivitats, l'harmonització dels diversos punts de vista des del lloc que cada humà ocupa en l'univers.

Aquesta apreciació de la relativitat de la realitat de les coses, que és la base de la tolerància i de la llibertat, explica que en la formació de periodistes i en la recerca teòrica sobre comunicació social hagi entrat en crisi el concepte tradicional d'objectivitat. Segons Habermas, l'objectivitat de les experiències consisteix únicament en allò que elles puguin compartir de manera intersubjectiva. Rorty va escriure després que l'objectivitat no es fonamenta pas sobre la veritat sinó sobre la solidaritat: el desig d'objectivitat és, simplement, el desig del més gran acord intersubjectiu possible. Per aquesta raó, els actuals professors de periodisme solen substituir la noció d'objectivitat pels principis, més funcionals i pragmàtics, de la imparcialitat i de la neutralitat.

La cerca de la veritat en l'exercici del periodisme és, doncs, una missió gairebé impossible. Si no reeixim a construir una realitat, que sempre és relativa, com podem explicar la veritat que hauria de recolzar en aquesta realitat? Apel considera que la veritat, com a vàlida intersubjectiva del coneixement, pressuposa l'accés a un consens que cal obtenir per la via argumentativa, mitjançant la confrontació de punts de vista i mitjançant el contrast de dades.

Davant d'aquest atzucac, l'ètica professional en l'acte de captar un esdeveniment imposa al periodista la necessitat d'abraçar principis més aferrables. L'actual escola nord-americana de periodística ha començat a emprar el concepte de l'*accuracy*, la vella *accuratio* llatina que nosaltres, en

català, podem traduir amb el terme de *cura*. La cura, en la pràctica professional periodística, vol dir operar amb el màxim de rigor i de diligència en la comprovació de dades i en la confrontació positiva de subjectivitats. La cura professional, doncs, és un concepte tècnic carregat d'ètica.

En conseqüència, el primer gran repte ètic dels periodistes és contribuir a la construcció de la veritat, i no caure en la temptació de voler construir la realitat. I el segon gran repte ètic és difondre aquesta veritat sense atemptar contra els drets, la llibertat i la integritat de les persones. El Codi deontològic proclamat recentment pel Col·legi de Periodistes de Catalunya regula amb molt d'encert i precisió els límits ètics del nostre exercici.

La formació ètica dels professionals de la comunicació pública cal que impregni, doncs, els mètodes didàctics i pedagògics de les facultats universitàries de periodisme. Ultra la necessitat d'impartir l'ensenyament específic de la deontologia periodística com una assignatura fonamental del Pla d'estudis, cal que la dimensió ètica de l'exercici professional estigui present en totes les matèries vinculades a la preparació tècnica, pràctica i experimental dels futurs periodistes, i en la mateixa concepció general de la carrera. Aquest propòsit global exigeix que en la formació dels periodistes, hi senyoregin els criteris de rigor i de cura. Pel que fa al rigor, és un progrés vers l'ètica que els periodistes dominin la matèria sobre la qual han de tractar (economia, ciència, política, justícia, posem per cas). Per això cal una formació sòlida i especialitzada, formació que es pot assegurar millor quan l'estudiant de periodisme s'ha format també en d'altres facultats específiques. Pel que fa a la cura, és un progrés vers l'ètica que el futur periodista experimenti i raoni sobre les limitacions humanes a l'hora de copsar la realitat i de convertir-la en un missatge. Les pràctiques de redacció relacionades amb l'acte professional estrictament informatiu convé que siguin, d'antuvi, un bany d'humana humilitat.

En matèria d'ètica del periodisme, però, és un error de reduccionisme parlar només de l'ètica dels professionals de la comunicació pública. Tal com he explicat abans, la comunicació pública és un sistema complex, integrat per diversos processos en els quals intervenen d'altres agents individuals i col·lectius. Hi ha, certament, una ètica dels professionals, dels periodistes, però també hi ha una ètica de les fonts i una ètica del públic, és a dir, una ètica dels ciutadans que participen com a receptors i com a transformadors en la configuració del sistema periodístic.

L'experiència quotidiana ens revela, per exemple, que moltes fonts d'informació utilitzen recursos que vulnereu l'ètica. És el cas de moltes de les anomenades «filtracions», gairebé sempre intencionades, tortuoses o maquiavèliques. Quan un polític o un alt funcionari, posem per cas, «filtra» una informació confidencial a un periodista cal sospitar que empra aquest

recurs amb la voluntat de modificar un estat d'opinió o d'esbiaixar la percepció d'uns fets. Amb les «filtracions» interessades i amb els anomenats «globus sonda» (fer circular rumors per tal d'observar la reacció social) les fonts «construeixen» notícies perverses. Hem de reclamar, doncs, que les fonts també actuïn d'acord amb uns principis ètics.

Tenim, finalment, l'ètica del públic. Els principals responsables de les violacions ètiques som els periodistes, però cal tenir el coratge d'aclarir que el públic no és del tot innocent. Quan en el marc de la llibertat de mercat i de la pluralitat d'ofertes hom enregistra el consum majoritari de determinada premsa i de determinats programes de ràdio i de televisió, hem de concloure, encara que ens dolgui, que els ciutadans fomenten l'èxit de pràctiques degradades de periodisme. Cal que hi hagi també un consum ètic de comunicació. Aquelles informacions superficials i aquells programes morbosos sobre el crim de les noies d'Alcàsser, als quals he al·ludit al principi, van gaudir, com tothom sap, dels més alts índexs d'audiència de la televisió d'aquells dies. La lluita a favor de l'ètica en la comunicació social és un repte integral. L'ètica cal que estigui present en totes les accions del complex sistema periodístic. L'ètica, com la llibertat, és una i indivisible.